

P.P. 1-23
 623. ~~Keepings in Mising~~ E.B.M. | 22
 Keeping in Mising 5 1/2 p. (81) Madondo
 (23) Zembungo. (K13/158) rec. 12/7/43.

Izin-komo: Imibala yazo
 index Izin-komo ezandile
 katchulu kithing zulu izinzule,
 nezesi buruu. Izinzule zada
 buka kwazulu kanti ezisi
 buruu zingzama buruu.
Imibala yezin-komo ewaba,
 empofu, emhlophe, emnyama,
 ewaba, incokaji, emaganda ka-
 rilo, emda ka, enkone,
 ebomvu, egola, intenjana,
 impevu, ilungu, umdubu
 inyaluhi, intusi, iwasakaji,
 inca.

623.

Izinkhlabonkhlobo zezimpondo
 zezin-komo: isizenge, ama-
 gubungu, umdovu, incaha,
 Uma inkomo izalwa
 ifana neze Nkosi iyathathu
 inikwe yona iNkosi.
 Abanye abantu ngoku
 thanda umibala othile

623.

K13/158

2²³

bakhweliso izinkomo zabo
ngenkunzi enalowo mbala
ezinye bazibulale, ukuzo
kuchume leyo abayijongile.

Izimpano zezinkomo:

inkonzane, isikeyi, igoka,
Inkonzano yilena enklaywa
yo phakathi kanti isikeyi
yiloku okugqahwayo. Igoka
yilolu oluhphurwayo.

Yilowo nalowo nuzi u
nophawu laws lwenfuyo.

Uma kushintshana abani
nimenfuyo, loyo omuka yoha
ya olwathhe naye. Izinko
nyoke zinezibongo eziningi.

Inkunzi nidlwayi dwa

Usigubu somshini unashige
leka,

Unomalevu kanomafekela.

Uminini wezinkomo. Izinkomo

kungaba ezumnini nuzi
nomu banke abantu

623.

K13/158

24

bonuzi, inkosikazi eganile,
umfelokazi, indoda engaga
niwe - nona impihlo.

nona muntwana.

Izilwane ziyibuciso zabantu
abadala abangasekho
amadlozi.

Izinkomo zifuyelwa ukulu
ngisa abangasekho noku
ngcwaba umninzi inkomo.

Izinkomo eziyalo kudingeka
zingalimi ziphathwe ka-
hle impela.

Amadlelo nokwelusa: Ama-
dlelo amahle abonakala
ngotshani obuhle bensinde
obuluhlaza. Umshike utshani
obuki obukulala izinkomo
ngokuziqeda amazinyo, zi-
ngabe zisakwazi ukudla
ngakhoke zibonakale
sezizacile ngoba zingae
namazinyo okudla.

623.

K13/158 4

25

zinkomo zida uma gikho
shelwe enta beni. fivulelwa
ekuseni ukuba ziyokucolla
zibuyiswe ntambama uku
shona. kwelanga, ziphuzi
swe ngenhazane, noma
selibantu bahlle.

zinkomo ziphuziswa
enifuleni noma smithonjeni
yamanzi. Abantu uma
belusile benza izinto (izinto)
zimirigi, bakleze, bahlabe
insema, bangweke, badle
nemfe yabantu, bese umbi
la, baghathe nezinkomo zodo
ngwe.

Ukwelusa ngokwabantu
apanane kanye nezisebenzi
beluse iminyaka, baze bakhulule
abanye abafanyana
noma izisebenzi.

Ukuzo umfana ayeke
ukwelusa ufundisa aba.

623.

K13/158

5²⁶

nye abafanyana ukwelusa
noma bakhintshane ngokwe
lusa. Abanye bakhishwa
ukuthamba.

Isibaya sezinkomo: sakhiwa
ngaphambili komuzi ngego
go noma siphicwe, noma
sakhiwa ngezingu do. Iza-
ngo livalwa ngenigogwane
noma ngeivalo. Kubethe-
lwe ngezikhonkwane esang-
weni naphakathi nesibaya
kwesinye isikhathi kuche-
lwe ngentlezi esangweni,
zishungiselwe.

Akusiho bonke abantu
abavumelwe ukungena
esibayeni, Umflokazi
akamalungelo, kanye
noma koti lokungena
esibayeni. Kusengelwa
khona esibayeni nezinko-
mo zibulawayo ibulawela

623.

K13/158

6 27/

khona. Ungwamanda wa-
madoda uhlanganela
khona esibayeni uma
ulungisa izindaba zom-
khaya, amadoda odwa
andlungelo lesibaya abesi
fazana abanlungelo
esibayeni.

Izinkomo zohlobo: Izinka-
ni zohlobo ziyakhetwa
kanti ezinye izinkuni zivuvu-
nyelwe ukukhula. Cishe
ukuthi yonke indawo inka-
ni ibenize nomake zibe-
nbili. Izinkuni ezingena
lusizo zithenwe noma zibe-
lawe, izinkomazi zijawe
kuleyo mzi epezinkuni
eziningi zohlobo. Abanye
abantu babiza imali nqa-
lakhu.

Inkomo uma isinithi
ibonakala ngokuba ithole

623. K13/158

28

liyeke ukuncela nobisi
lwenkomo lukempofu,
ibele lihluma iziboya ezide,
nboya bayo emzimbeni ku-
gale ukucwebezela.

Izinkomo ezimithi zipha-
thwa kahle zehlukaniswe
nezinkunzi. Abanye ke
abantu bayazelapha nge-
mithi, ukuse zingaphindwa.

Isikhathi sokhetho lwezohlo
ho siyaziwa abadala,
okuyibona bezazi kahle
lgezinto.

Izinkomo ezinye ziyelashwa
nkuze zibe nobisi. Izinkomo
ezingazali ziyelashwa noma
zibulawe.

Inkomo esekuzala kunye
kuthiwa izibulakazana,
ekuzala kubili kuthiwa
izibulakazana elituzala
kubili, kuse kuba inko-

623.

K13/158

8 29/

inkomazana, emwa kwayo
kubek inkomaji.

Nwa inkonyane igelwe iya
khetwa, ichungiselwe nango
mfunamvu, ichathwe ngawa
noma ihuda. Dyakhule
kwa eshikeni noma esibaye
ni samankonyane.

Amankonyaneke agcinwa
odwa noma eluswa odwa
ngabafanyana abanane.

Ukuthena: Zinkomo
ziyafundiswa ukusebenza
inisebenzi ethile njengoko
lina nokigithelwa. Zigu
ndwe amaddeke nenisila
ukuze amagizane angakha
li nokuba athole indawo
yokucasha. Kufakwe
namafutha ngebulashi.
Zimpendo zezinkomo
zimiswa noma iziphi

623.

K13/158

9³⁰

indlela abaninizo abazitha
ndayo uma zisencane futhi
zisa thambile.

zinkomo zizinduna ziyathe
nwa ~~uma~~ kahle uma zise
neninyaka emibili noma
emithathu ukuse zibe
yizinkabi ezizokhula
zithele umzimba wazo
ngokwarile, futhi
nenyama yazo itha
nibe ngoba zisuke zingaba
kajogi futhi zingaba
khweli.

zifo zezinkomo nemiithi.
Udukumbili, umubendeni,
isigimu, isashu - umahaga
na. zifo zezinkomo kaziso
ndakali izisusa yazo, ukuzela
pha futhi lezifo gkuzondakali,
ngoba nabamhlophe baze-
lapha ngokuzibulala uma
sekuzingene.

623.

K13/158

10³¹

Uma inkomo yephukile
yenzelwa uhlatka iboshwe
ngalo kufakwe umhlabele
nomposonde ukuzi ithambo
lihlume kungabi bikho izi
mpethu futshi.

~~Ukhlaba~~ inkomo ibula-
yela inyama noma igula,
krip ihlatohelwa umkhosi
noma abaphansi amadlozi,
Kwesinye isikhathi unwe
inkomo yenza into engafa
nele ukuzenza njengokuba
inkunzi ikhulle inkabi
noma imbongolo.

Zinengi izindlela zokubulala
inkomo njengo kuyigwaga
emhlabankomo. Inkomo
ibulawo iye phela izingwa-
zi ezikwazi ukuyijuga kanye
nye ngomkhonto.

Inkomo ke wayo eyohlatshwa
wongazayi uyayibona ngo

623.

X13/158

11 32

boya, nangamehle ahlabayo
ihambe, yethuka ubala.

Abanye ke bayinquma, umphe
ubo uma beyibulala, igazi
balikhongozile ngezikhamba
ukuze benze ububende.

Inkomoke tsizohlinzwa
masinyane, yathiwe
phela kugala ngomhede
wokwetha yiloyso ofundile
ukwetha.

Izicubi zenkomo: insonyama
usinyaka, itwani, umkheli,
isifuka, ibele, amangina, ubilo,
ilunda, isinge, umhlubulo,
amathumbu, unckwa, ipha
phu, inhloko, umlenze
ungiklana, usy, uvokwana,
ulimi, amehle, isichanti,
ngalo, ukambo, elifuphi,
isikhunkili, amadilikelwa
no, isibindi, inhliziyo,
ingobo, iziso.

623

K13/158

R³³

Itwani lungelamakhozi kazi
alidliwa amadoda.

Iphaphu lungelabafana abelu
sa inkomo kanti inhloko
yona ingyamadoda.

Umkhele namadilikelwane
qwa bo nomzane.

Insonyama iyona nyama
yezikhulu amakhozi nezi
nduna nomake isichanti.

Uvokwane abudliwa abantu
abase basha ngoba kuthi
wa bayozala izingane zande
ngemilomo.

Amathambo ayashiswa
nomia anikwe izinjazi-
qathe, banabalwa asekeza
na ukuthengisa ngawo.

Isikhumba senza izidwaba
amahawu, imichilo, izingu-
bo - iziphuku. Konke lolu
kwangaphakathi kuyo
cuywa kwenziwe ico

623.

K13/158

34/3

melo okuyilona lithiwa.
yilako abangabudli ubube
yole kakhulu emakholweni,
onyongo isebenza umsebe
nyi omkhulu wokuthi
lowo ohlatshiswe achelwe
ngayo futhi nezinko
zeldshwa ngayo uma
inkomo ehlatshiswe ku
ngeyokulungisa umninini
zinkomo. Kuthwe nezisiye
ezithile njenge mbandu
neqwaningqi ishiswe
esibayem, zonke izinko
ziziswe ngalapho intuthu
iya ngakhona. Lokhu
kwenziwa ngoba phela
kwesinye izikhathi
izinkomo hazo ziyaye
zilandele umninini.
Kungo zodwa izinkomo
zonke izilwane zakhe kwesi
nyo izikhathi ngisho nabantu.

Abisi: Izinkomo zisengwa kanye ngelanga zisengwa ngabafana abelwabo noma amadoda uma abafana bengakwazi. Izinkomoke zi sengelwa esibayeni, zisengelwa emathungeni avama ukwenziwa ngomuthi-umumbu. Inkonyane iyadedelwa incele kugala besekusengwake futhi emuva kokusenga ibuye idedelwe, abanye bayayihlala aye yehlise ibuye isengwe futhi.

Uma ke inkonyane ifile bayayigunda kodwa abanye bayayiyeka noma baneceliso inkonyane yenye inkomo ukug ikwazi ukwehlisa. Isikhathi sokusenga inhlangane, noma uma inkomo isiyehli sile abanye bayibopha imilenze kanti abanye bayifaka umkhaza noma iboshelwe epolini ngejimpando. Isike lu thiweli eguleni, lapho luhlangana nolunye oseluvuthiwe nalo luheshe luvuthu. Ubsike aludliwa zizihambi nabaloboka zi, futhi uma kufe ummumzane ubisi aludliwa amakhosikazi akke noma futhi kulelesele izulu ekhaya amasi ayayekwa kuz kubethelwe.

Zimvu nezimbuzi: Zona zihlathwa noma ngasiphi isikhathi uma ummumzane ethanda inyama evela etshwaleni noma efikelwa isikhulu, noma ekuyisani nabaphansi ngenikhulane ekhona ekhaya. Zimbuzi nazo ziyathwa nwa kusale izimpango zohlolo. Zona ke zithenwa zisejuncane impela ukuz zibe zizintondolo ezikhuluphelezo noma sezihlathwa. Sibaya sazo sivama ukuba siphicwe ngophico ukuz zingacushi.

Abantu bonke banelungelo lokuba nezib³⁵³
 buzi. Izikhumba zazo zuziwa amabeshu zi-
 nere, izikhumba zokuhlala, iziphuku

Amadlelo: amadlelo amahle ezimbuzi
 yilawo anezihlahla ngoba phela ziyazi
 thanda izihlahla. Izimvu zona zitha
 nda utshani ngakhoke amadlelo
 amahle azo yilawo asezikalweni.

Nazoko izimvu nezimbuzi ziyelashwa
 ukuze zande futhi zikhuluphale.
 Zishungiselwa ngamakhekheba aso-
 nile ezinyosi kanye nomnukambiba
 namasimba embila nentesh a.

Imvuke ayikhali uma ibulawa
 ngoba uma ike yakhala kuthiwa
 kuseke ku umhlola omubi osanga
 ukuba kuse umuzi wonke. Imvu
 emnyama ziyona esiza izinyanga
 ngamafutha okubethela futhi.

Ezizinduna ziyayekwa zibe zininga
 na ukuze zikwazi ukuzalisa impa-
 hla masinyane ngoba phela ziya
 phangelana

Izinkuku: Ukutholakala kwenkuku
 bathi, yabe ihlala endle kodwa kwa
 ngokuba ifumanise ukuthi kanti
 lapha emzini yabantu yilapho ku-
 khona ukudla okuningi ayabe
 isathanda ukuhlala entabeni
 ithi nona kade ihambile ibuye
 ibuye izofuna ukudla, yazab-
 abantwana abangaphinga bahla-
 fa entabeni.

Izinhlobonhlobo zezinkuku: ezinhlobo

Zimnyama, eymakhwifikhwif, ilanda
 zinkukuke ziyadliwa nanna kungesi
 bobonke abantu ekhaya abadla inkuko.
 Namaganda ayo futhi ayadliwa.

Amakhosikazi asemasha nezintombi
 akuyidli ngoba kuthiwa kuyihlazo
 ukuyidla njengoba phela nansi
 ilala enini, bonake akudingeki
 balale enini.

Zinkuku zakhetwa izindlu zoku
 lala nanna phela iningi labantu
 lithi ziyizibonela zona indawo
 yokulala. Abanyeke baniso a
 izinto nje bese befulela ukuzi zinga
 nethi uma lina noma zingashi
 zwa ilanga uma libalele kakulu.

Zingulube: Zingulube nazo zagogwa
 nje ngokuba zikhulekwe, zibanjwa
 emahlathini laphe zazihlala khona
 njengoba nanamhlanje kwezinye
 izindawo ezinamahlathi amakhulu
 lu asacinene zisekhona. Kakhu
 gonda kali isikhathi zatholwa
 ngaso. ziyadliwa kodwa ayadliwa
 amantombazane usekhulile nanna
 khosikazi asemasha nezinsizwa
 nanna doda. zidliwa abantwana
 namakhehla nezalukazi. Kodwa
 amafutha ayo agcotshwa izibobo-
 nke abantu.

Zinja: Kufiyozwa kancane ukwazi
 ngizinja kwa badala, ngoba nabo
 bayangabaza kungathi zabanjwa
 nje entabeni nazo ziywayezwa

akhaya ngokudla nangokuxhashiswa
 ngenithi escutshwe nejinisila zabantu
 Zinezibo eziningana nazo njengalezi:
 isinakhu, ibahu, umonyo, idube.
 ziyafundiswa ukuzingela izinyo
 mazane nezinyoni ngokuba zisha-
 shiswe ngamasimba azo zinitwe na-
 mathumbu engakhanjwe ukuzi-
 zikwazi ukwuthola umkhondo.

Amagama ezinja asigholobane, ukhe
 lekhele, ubopi, amzondi

Izinja ke abanye bayazithanda ka-
 nti futhi abanye abafuni nokuzibo
 na nje. Bathi bangayibona kube zi-
 mpi yona leyo. Nazoke njengoba
 sengishilo ziyelashwa ukuzi-
 zikwazi ukuluma noma zesabeke kuba-
 ntw. Bazichaphisa ngofezela nengwe
 karuq nentliziyi yebubesi.

Izinja ezisencane ziyathenwa ukuzi-
 zingahluphi zilokhu zihamba zifuna
 ukuphinga njengizinja zonke ka-
 nti futhi nazo ezisikazi ziyathe-
 nwa, Inja uma iseyizibulakazana
 abantwana bayo baphiwa abantu
 kodwa uma kungeyohlobo bayathe-
 ngwa ngesihlanu noma ngembu-
 zi

Amakati: Amakati kungathi wona
 abengaziwa kwazulu ngoba abada-
 la bathi kungathi afika nomlungu
 u sempungana kwakusa inkosi
 uShaka. Asebenza umsebenzi omkha-
 lu wokubamba amagundane futhi
 cishe ukuthi athandwa abantu bonke.

356 Eziye igilwane: Ihashi, imibongo: zithenge
lwa ukuthwala, nona ukuboshelwa engoleni
ikakhulu uma indlela inde, Amahashi
ayagitshelwa futhi.

END. 623